

Ռաֆիկ Ավետիսյան

ՀՀ պաշտպանության նախարարության Պաշտպանական անվտանգային հեղափոխական համալսարանի փրաթաձառչանային ռազմավարական վերլուծությունների կենտրոնի ավագ գիտնական-վերլուծաբան, ՀՀ Պետական կառավարման ակադեմիայի քաղաքական կառավարման և հանրային քաղաքականության ամբիոնի ասպիրանտ
Էլ. հասցե՝ ravetisyan94@gmail.com

DOI: 10.53614/18294952-2021.1-36

ԲԱԶՄԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՆՋԱՏՈՂԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԻ ԱԿՏԻՎԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

Հաշվի առնելով ԵՄ-ում ազգայնական միտումների աճը, եվրոպական ազգ-պետությունների կերպափոխումները, ներգաղթյալների հոսքի ավելացումը, սոցիալ-տնտեսական խնդիրները, անհրաժեշտություն է առաջանում բացահայտել եվրոպական միության բազմամշակութայնության քաղաքականության ազդեցությունը տարբերվող մշակութային նորմեր և սովորույթներ կրող խմբերի նկատմամբ: Թեմայի բազմաշերտությունը հնարավորություն կտա առավել համակողմանի պատկերացում ձևավորել անջատողական ձգնաժամերի հաղթանակարման հարցերի շուրջ: Հոդվածում բացահայտվել են տարբերվող մշակութային նորմեր և սովորույթներ կրող ենթամիավորումների անջատողական պահանջների և պետության իրականացրած բազմամշակութայնության քաղաքականության միջև եղած կապը՝ որպես անջատողական մարտահրավերներին համարժեք պատասխանելու, քաղաքացիական համերաշխության վերականգնման, սոցիալական բախումների աճի կանխման ռազմավարական գործիք:

Հիմնաբառեր. անջատողական շարժումներ, բազմամշա-

կուսայնություն, Եվրոպական միություն, ինքնավարություն, էթնոմշակութային խմբեր, ներգաղթյալներ, մշակութային բազմազանություն:

Ներածություն

Անջատողական շարժումների ակտիվացումը, ներգաղթյալների հոսքը, սոցիալական տարբեր խմբերի քաղաքական պահանջները լուրջ մարտահրավերներ են ԵՄ-ի համար: Այս համատեքստում կարևորվում է ազգային-անջատողական խմբավորումների վրա բազմամշակութայնության քաղաքականության ազդեցության բացահայտումը: Մասնավորապես՝ կփորձենք պարզել, թե որքանով են կապված տարբերվող մշակութային նորմեր և սովորույթներ կրող ենթամիավորումների անջատողական պահանջները պետության իրականացրած բազմամշակութայնության քաղաքականության հետ:

Այն պետությունները, որոնց բնակչությունն ունենում է բազմէթնիկ կառուցվածք հաճախ կարող են բախվել առանձին ենթամիավորումների անջատողականության խնդիրներին: Այդ ենթամիավորումները կարող են հետապնդել ինչպես ինքնավարության ձեռքբերման, այնպես էլ անկախ պետության ձևավորման նպատակ: Անջատողական ձգտումների ակտիվացման կանխման, պետության ներսում միջմշակութային կապերն ամրապնդելու համար պետությունները հաճախ փորձում են իրականացնել բազմամշակութայնության քաղաքականություն:

Տեսական հիմքեր

Հետազոտության տեսական հիմքում ընկած են անջատողականության, բազմամշակութայնության, ազգայնականության և այլ տեսահայեցակարգային հասկացություններ, որոնք թույլ են տալիս տարբեր մոտեցումներով վերլուծել ԵՄ-ում բազմամշակութայնության քաղաքականության իրականացման առանձնահատկությունները քաղաքական անջատողականության զարգացման հիմնախնդիրների համատեքստում: Այդ նպատակով օգտագործվել են տարբեր մենագրություններ, վերլուծական հոդվածներ, իրավական փաստաթղթեր, հասարակական հարցումների տվյալներ և այլն:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմքում ընկած են վերլուծության դիալեկտիկական, համեմատական, արժեքաբանական, պատմա-նկարագրական, գործառնական-կիրառական, վերլուծական-կանխատեսական, իրադարձությունների վերլուծության, և այլ մեթոդներ:

Բացահայտվել են տարբերվող մշակութային նորմեր և սովորույթներ կրող ենթամիավորումների անջատողական պահանջների և պետության իրականացրած բազմամշակութայնության քաղաքականության միջև եղած կապը՝ որպես անջատողական մարտահրավերներին համարժեք պատասխանելու, քաղաքացիական համերաշխության վերականգնման, սոցիալական բախումների աճի կանխման ռազմավարական գործիք:

Բազմամշակութայնության (մուլտիկուլտուրալիզմ) քաղաքակա- նության իրականացման առանձնահատկությունները

«Բազմամշակութայնություն» եզրույթը Օքսֆորդի բառարանում սահմանվում է որպես տարբեր մշակութային ինքնություններ կրող մարդկանց գոյակցություն ընդհանուր պետությունում, հասարակությունում կամ համայնքում: Եվրոպայում «Բազմամշակութայնություն» եզրույթը սկսել է շրջանառվել 1957 թ., Շվեյցարիայում բնակվող ֆրանսիական, իտալական, գերմանական համախմբված բնակչության բազմազանությունը նկարագրելու համար (Dembek, 2019, էջ 310): «Բազմամշակութայնություն» եզրույթը գիտական գրականությունում հայտնվել է գաղութային համակարգի փլուզումից հետո, երբ նախկին գաղութային երկրներից դեպի մետրոպոլիա սկսվեց աշխատանքային միգրանտների մեծ հոսք: Այդ ժամանակ մետրոպոլիաների մեծ մասը դեմ չէր միգրացիային, քանի որ արդյունաբերական ընկերություններում կային աշխատաշուկայի համալրման խնդիրներ և էժան աշխատուժի պահանջարկ:

Բազմամշակութայնությունը նույն կենսական տարածքում, տարբեր մշակութային խմբերի խաղաղ համակեցության քաղաքականությունն է, որի հիմքում ընկած է տարբեր մշակույթների միջև առկա հարգանքը և նրանց միջև համընդհանրության որոնման հրամայականը (Kirabaev, 2002, էջ 155–167): Այդ քաղաքականությունը ենթադրում է անհատի լիարժեք ներգրավում հասարակությանը՝ առանց տարբերակիչ առանձնահատկության կորստի և իրավունքների սահմանափակման: Հաշվի առնելով սահմանումների բազմազանությունը, կարելի է փաստել, որ բազմամշակութայնությունը բազմակողմանի երևույթ է և դժվար է այն միանշանակորեն սահմանել: Այն հասկացվում է որպես հասարակության շրջանում էթնոմշակութային բազմազանության պահպանման և միջմշակութային կապերի ամրապնդման ցանկություն, որն առավել բնորոշ է լիբերալ ժողովրդավարական հասարակություններին:

Բազմամշակութայնության էության բացահայտման համար Դ. Այվիսոնն առաջարկում է երեք մոտեցում (Ivison, 2016, էջ 3–4), դրանք են՝

- պաշտպանական կամ համայնքային բազմամշակութայնություն, որի հիմնական գաղափարը մշակութային համայնքների ինքնության պահպանումն է: Ըստ տվյալ սկզբունքի՝ անհատներին պաշտպանելու համար պետք է պահպանել խումբը, իսկ դա նշանակում է պաշտպանել մշակույթը: Մշակութային խմբերի ինքնակառավարման լեգիտիմությունը պատկանում է համայնքային իշխանությանը, որը պետք է իրականացնի մշակութային խմբերի առանձնահատկությունները պահպանմանը միտված քաղաքականություն,
- լիբերալ բազմամշակութայնություն. ըստ որի մշակութային խմբերի իրավունքների պաշտպանության հիմնախնդիրները քննարկվում են

մարդու իրավունքների պաշտպանության, հավասարության, ազատության, հանդուրժողականության սկզբունքների համատեքստում: Չնայած այս մոտեցումը ևս նպաստում է պետության ներսում փոքրամասնություն կազմող մշակութային խմբերի պահպանմանը, բայց այդ մոտեցման հիմնական նպատակը միջմշակութային հաղորդակցությունը չէ: Մշակութային առանձնահատկությունների պահպանումը դիտվում է որպես մարդու իրավունքների պաշտպանության, ազատության հիմնարար սկզբունքներին նպաստող գործառույթ: Լիբերալ բազմամշակութայնությունը նպատակաուղղված է վերափոխելու սոցիալ-քաղաքական իրողությունները և հատկապես դրա մշակութային չափումները: Այն ձգտում է փոխակերպել գերիշխող մշակութային մեծամասնության վերաբերմունքը փոքրամասնություն կազմող մշակութային խմբերի նկատմամբ,

- կայսերական (իմպերիալ) բազմամշակութայնություն, որը հիմնված է հիերարխիկ կարգի վրա, այսինքն՝ մշակութային փոքրամասնություններն ամբողջությամբ ենթարկվում են մշակութային մեծամասնությանը: Կայսերական բազմամշակութայնությունը հակասում է լիբերալ բազմամշակութայնության մի շարք դրույթների, և այս պարագայում մշակութային խմբերի իրավունքները սահմանափակվում են:

Մինչ «մուլտիկուլտուրալիզմ» եզրույթի ի հայտ գալը, գիտական գրականությունում քննարկվում էր նաև «պոլիկուլտուրալիզմ» եզրույթը, որը նույնպես թարգմանվում է որպես բազմամշակութայնություն, բայց ի տարբերություն մուլտիկուլտուրալիզմից, որոշակիորեն այլ իմաստ է կրում: Պոլիկուլտուրալիզմը մարդկանց որոշակի խմբի ինքնության և մշակույթի պահպանումն է, ինչպես նաև նրանց ինտեգրումը բազմազգ հասարակությունում, ինչը կարող է ապահովել տարբեր ազգությունների միջև հանդուրժողական հարաբերությունների ձևավորմանը և ազգամիջյան հաղորդակցման մշակույթի ստեղծմանը (Левикова, 2014, էջ 37): Կարևոր է նշել, որ պոլիկուլտուրալիզմը որոշակիորեն տարբերվում է մուլտիկուլտուրալիզմից՝ ընդունելով, որ մշակույթները միախառնված ու դինամիկ են և փոխազդում են միմյանց վրա: Մուլտիկուլտուրալիզմը մշակույթներին վերաբերում է որպես ստատիկ կամ շարժի, գործողության, փոփոխության պակաս ունեցող սուբյեկտների և ընդգծում նրանց տարբերությունները, իսկ պոլիկուլտուրալիզմը նրանց պատկերում է շարժի, գործողությունների, փոփոխությունների մեջ և կարևորում է նրանց միջև առկա կապերը (Haslam, 2017):

Բազմամշակութայնության քաղաքականության համատեքստում կարելի է քննարկել նաև ասիմիլյացիոն քաղաքականությունը, որն աստիճանական գործընթաց է, որով ազգային փոքրամասնություններն ընդունում են մեծամասնություն կազմող ազգի, հասարակության վարքագծային նորմերը և աստիճանաբար ձուլվում են այդ մեծամասնությանը: Բազմամշակութայնության քաղաքականությունը կարող է համարվել նաև որպես ասիմիլյացիայի և անջատողականության միջև փոխզիջումային քաղաքականության տարբերակ (Heins, 2016, էջ 69): Բազմամշակութայնության քաղաքականության

նպատակն է վերարժևորելով ասիմիլյացիոն քաղաքականությունը փրկել պետությանը «վերահաս կործանումից»:

Կարելի է քննարկել նաև 20-րդ դարի սկզբից ԱՄՆ-ում գործող «հալման կաթսայի» (melting pot)՝ էթնիկական զարգացման մոդելը, որի համաձայն, ամերիկյան ինքնության ձևավորումը պետք է ընթանար այնտեղ բնակվող բոլոր ժողովուրդների միաձուլմամբ, ինչը ենթադրում էր ոչ միայն կենսաբանական, այլև մշակութային միաձուլում (United States Bureau of the Census): Այդօրինակ քաղաքականությունը միտված էր ազգամիջյան հակասությունների հաղթահարմանը:

Հաշվի առնելով ԵՄ-ում ազգայնական միտումների աճը, ամերիկյան «հալման կաթսայի» քաղաքականության իրականացման հնարավորություններն իրատեսական չեն, քանի որ այստեղ առավել շատ սկսում է տիրապետող դառնալ «ներսում, բայց ոչ միասին» թեզը: Էթնիկական անկլավներում ապրող բնակչությունը մեծամասամբ պահպանում է իր լեզուն, մշակույթը և ազգային այլ առանձնահատկությունները, որով էլ թույլ չի տալիս եվրոպական երկրներին իրականացնել «հալման կաթսայի» քաղաքականությունը: ԵՄ-ի անդամ-պետություններում բնակվող ազգային փոքրամասնությունները, չձուլվելով հիմնական բնակչությանը, մշակութային ինքնության և ազգամիջյան այլ խնդիրներով պայմանավորված կարող են լուրջ խնդիրներ առաջացնել: Այդ հարաբերությունների սրումն էլ կարող է հանգեցնել ազգային-անջատողական շարժումների առաջացմանն ու ակտիվացմանը:

Բազմամշակութայնության էությունն ավելի լավ պատկերացնելու համար կարելի է քննարկել նաև «սեգրեգացիա» եզրույթը, չնայած նրան, որ սեգրեգացիոն դրսևորումներ ներկայումս հազվադեպ են հանդիպում: Ըստ Քեմբրիջի բառարանի՝ սեգրեգացիան (*լատ.՝ segregation- առանձնացում*) համարվում է մարդկանց որևէ խմբի հարկադրաբար կամ կամավոր մեկուսացում, առանձնացում՝ պայմանավորված նրանց ռասայական, կրոնական, ազգային առանձնահատկություններով:

Պետության միասնականության պահպանման համար, որոշ եվրոպական պետություններ նախկինում կիրառել են սեգրեգացիայի քաղաքականությունը: Օրինակ՝ Գերմանիան 1871 թ. մինչև 20-րդ դարի կեսերը պետության մոնոէթնիկության պահպանման համար կիրառում էր այդ քաղաքականությունը, ըստ որի արգելվում էր օտարերկրացիների մուտքը պետություն, իսկ քաղաքացիության իրավունք ունեին միայն Գերմանիայի քաղաքացիություն ունեցող, ազգությամբ գերմանացի ծնողներից ծնվածները:

1880-ական թվականներին արդյունաբերական աշխատանքների կատարման նպատակով Լեհաստանից Գերմանիա ժամանեցին մի խումբ ներգաղթյալներ, որոնք չէին կարողանում քաղաքացիություն ձեռք բերել և ստացան «հյուր աշխատողներ» («գաստարբայտեր») կարգավիճակը: Էթնիկ սլավոնները և հրեաները, որոնք երկար ժամանակ Գերմանիայում գյուղատնտեսությամբ էին զբաղվում, նույնպես չէին կարողանում քաղաքացիություն ձեռք բերել, որի հետևանքով նրանց իրավունքները սահմանափակվում էին և արդյունքում նրանք հայտնվում էին մարգինալ կարգավիճակում:

Եվրոպական միությունում իրականացվող բազմամշակութայնության քաղաքականությունը և դրա դերը անջատողականության գապման գործում

2010 թ. ԵՄ-ի անդամ-պետությունների բարձրաստիճան պաշտոնյաները սկսեցին խոսել ԵՄ-ում բազմամշակութայնության քաղաքականության ձախողման մասին: Մասնավորապես՝ Ա. Մերկելը հայտարարել է, որ բազմամշակութայնության քաղաքականությունն ամբողջովին ձախողվել է: Հետագայում այդ մոտեցումը կիսեց Մեծ Բրիտանիայի վարչապետ Դ. Քեմերոնը, որը բազմամշակութայնություն վերաբերյալ նշել է. «Մենք պետք է նվազեցնենք հանդուրժողականությունը և կոշտ լիբերալիզմի քաղաքականություն վարենք» (Левикова, 2014, էջ 39-40): Բազմամշակութայնության վերաբերյալ ԵՄ-ի բարձրաստիճան քաղաքական գործիչների հնչեցրած քաղաքական գնահատականները հիմք են տալիս ենթադրելու, որ գոյություն ունեցող «կողք կողքի և երջանիկ ապրելու» գաղափարախոսությունը վերանայման կարիք ունի և էթնոազգային երևույթները և գործընթացները բավականին բարդացել են ԵՄ-ում:

Ներկայումս ԵՄ-ում ընթանում են մի կողմից՝ ինտեգրային գործընթացների և միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ակտիվացման միտումներ, պետությունների փոխկապակցվածության բարձրացում, իսկ մյուս կողմից՝ առանձին էթնիկական խմբերի ազգային ինքնագիտակցության բարձրացում, ազգերի մշակութային տարբերակումների ամրապնդում: Մեր կարծիքով դրանք առաջին հերթին կապված են սոցիալ-տնտեսական իրողությունների հետ, քանի որ շատ դեպքերում ազգայնականները չեն ցանկանում իրենց տնտեսական ձեռքբերումները կիսել այլ էթնիկական համայնքների հետ: Դրա դեմ պայքարելու լավագույն միջոցը ազգայնական տրամադրությունների բարձրացմամբ որոշակի պաշտպանվածություն ձեռք բերելն է:

Ազգային ինքնությունը դիտարկվում է բազմամշակութայնության՝ «միասնություն բազմազանության մեջ» և էթնոազգայնականության՝ «խմբային արժեքների հակադրության» մոտեցումների միջև արտահայտված հակամարտությամբ, որոնք կարող են սահմանել էթնիկ խմբերի մշակութային ինքնության սոցիալական գործողությունը (Сударкина, 2012, էջ 38):

Կանադան բազմամշակութայնության քաղաքականությունն ամենահաջող կիրառած պետություններից մեկն է: Եթե ԵՄ-ում բազմամշակութայնության քաղաքականությունը հիմնականում դիտարկվում է ներգաղթյալների ինտեգրման հիմնախնդիրների տեսանկյունից, ապա Կանադայում այն անջատողականության դեմ պայքարի լավագույն եղանակներից մեկը կարելի է համարել:

Բազմամշակութայնության քաղաքականությունը հետագայում հաջող կերպով կիրառվեց նաև Ավստրալիայում, Նոր Զելանդիայում և այն համարվում որպես էթնոմշակութային խմբերին ցուցաբերվող բազմակողմանի աջակցման քաղաքականություն: Այն իրականացվում է ինչպես ազգային

փոքրամասնությունների, այնպես էլ՝ ներգաղթյալների և բնիկ ժողովրդի շրջանում: Իսկ օրինակ՝ Լատինական Ամերիկայի պետություններում բազմամշակութայնության քաղաքականությունն առավել հաճախ վերաբերում է բնիկ ժողովուրդների պահպանմանը և աջակցմանը (Вережевская, 2018, էջ 33–34):

ԵՄ-ում բազմամշակութայնության քաղաքականության յուրահատկությունն ավելի շատ վերաբերում է այլ մշակութային ինքնություն ունեցող մարդկանց ներգաղթին և նրանց ինտեգրմանը, իսկ այնտեղ բնակվող ազգային փոքրամասնությունների (ինչպիսիք են ֆլամանդացիները, վալոնները՝ Բելգիայում, բասկերը և կատալոնացիները՝ Իսպանիայում, և այլն) խնդիրները հաճախ չի քննարկվում բազմամշակութայնության համատեքստում:

Առանձնացվում է բազմամշակութայնության քաղաքականության իրականացման երեք տարբերակ, որոնցից յուրաքանչյուրի օբյեկտը տարբեր խմբեր են համարվում: Ըստ այդ մոտեցման տարբերակվում են բնիկ ժողովուրդների, ազգային ինքնավարությունների (ենթամիավորումների) և ներգաղթյալների նկատմամբ կատարվող քաղաքականության առանձնահատկությունները (Iverson, 2010, էջ 100–102): Բազմամշակութայնության քաղաքականության եվրոպական մոդելն առավել շատ հիմնված է ներգաղթյալների ինտեգրման վրա, և ազգային փոքրամասնությունների մշակութային հիմնախնդիրներն այդքան էլ մեծ ուշադրություն չեն արժանանում: Քննարկելով ազգային ինքնավարությունների հիմնախնդիրների դիտարկումը բազմամշակութայնության քաղաքականության համատեքստում, Ու. Կիմիկան առաջարկում է էթնիկական խմբերի համակեցության հետևյալ տարրերը.

- դաշնային տարածքային կազմակերպման սկզբունքով ինքնավարության տրամադրում,
- պետական լեզվի պաշտոնական կարգավիճակի տրամադրում,
- սահմանադրական դատարանում կամ կենտրոնական կառավարման մարմիններում ներկայացվածության ապահովում,
- դպրոցներում, բուհերում, զանգվածային լրատվամիջոցներում ազգային փոքրամասնությունների լեզուների գործածում և պահպանման ֆինանսավորում,
- միջազգային գործունեություն վարելու որոշակի հնարավորության ընձեռում (օրինակ՝ առանձին պայմանագրերի կնքում այլ պետությունների հետ) (Kymlicka, 2010, էջ 101):

Մեր կարծիքով ԵՄ-ում բազմամշակութայնության քաղաքականության այս մոտեցումների ոչ ամբողջական կիրառումն էլ հանգեցնում է անջատողական ձգտումների աճին: Մասնավորապես՝ Կատալոնիայի անջատողականության դեպքում, եթե Իսպանիան հնարավորություն ընձեռի Կատալոնիային ինքնուրույն տնօրինելու իր սեփական եկամուտները, ապա այդ դեպքում Իսպանիայի իրականացրած բազմամշակութայնության քաղաքականությունը կհամարվեր հաջողված:

Ներգաղթյալների նկատմամբ իրականացվող բազմամշակութայնության

քաղաքականության անարդյունավետ իրականացումը կամ ձախողումն ամրապնդում է տվյալ պետությունում բնակվող այլ ազգային փոքրամասնությունների ինստիտուցիոնալ ճանաչմանը (Kymlicka, 2010, էջ 105): Օրինակ՝ Ֆրանսիան, նվազեցնելով ներգաղթյալների կրթության ֆինանսավորումը, ամրապնդում է այլ ազգային փոքրամասնությունների լեզվական իրավունքները կամ ԵՄ-ի նախկին անդամ Մեծ Բրիտանիան անարդյունավետ իրականացնելով բազմամշակութայնության քաղաքականությունը նոր ինքնակառավարման լիազորություններ տվեց Շոտլանդիային և Ուելսին: Այսինքն, եթե ընդունենք, որ ԵՄ-ում բազմամշակութայնությունը ձախողվել է, ապա անջատողական ձգտումներ ունեցող ազգային փոքրամասնություններն ազգային ինքնագիտակցության բարձրացման պայմաններում կարող են լուրջ խնդիրներ առաջացնել:

Անջատողականությունը, դա այն մարդկանց արձագանքն է, ովքեր արդեն առանձնացվել են հիմնական հասարակությունից, և նրանք առաջին հերթին սպառնում են ունիտար պետություններին և կարող են հանգեցնել դրանց քայքայմանը: Առանձին էթնիկական խմբերը, որոնք չեն ձուլվում ընդհանուր հասարակությանը, կարող են մեծացնել տարբեր մշակույթներ կրող քաղաքացիների միջև եղած օտարումը, իսկ Վ. Հեյնսը, կողմ արտահայտվելով այդ գաղափարին, գտնում էր, որ դա կարող է վերածվել նաև միջմշակութային հակամարտության (Heins, 2016, էջ 5-7):

Բազմամշակութայնության հիմքում առաջին հերթին ընկած է պետության ներսում տարբեր մշակութային համայնքների խաղաղ գոյակցության հարցը, ուստի կարելի է քննարկել նաև բազմամշակութայնության՝ որպես զսպող գործիքի ազդեցությունը անջատողական շարժումների դեմ պայքարում: Որպես անջատողական դրսևորումների զսպման երկարաժամկետ ռազմավարություն կարող է դիտարկվել անջատման ձգտող համայնքներում նույն էթնիկական կազմ ունեցող բնակչության խտության նոսրացման քաղաքականությունը, որը կարող է դրսևորվել անջատողական շրջաններում այլազգիներին կամ ներգաղթյալներին վերաբնակեցնելով: Բազմամշակութայնության քաղաքականության իրականացման պայմաններում վերաբնակեցված անձանց շրջանում մշակութային ձուլում տեղի կունենա, ինչն էլ կբերի աշխարհընկալումների փոփոխության:

2014 թ. տեղի ունեցավ շոտլանդական անկախության հանրաքվեն, որի ժամանակ բնակչության մեծամասնությունը դեմ եղավ անկախությանը և կողմ արտահայտվեց «Միասին ավելի լավ է» կարգախոսին: Եվ հարց է առաջանում՝ որքանով է բազմամշակութայնությունն ազդել բնակչության մեծ մասի՝ Մեծ Բրիտանիայի կազմում մնալու ցանկության վրա: Շոտլանդիայի պաշտոնական վիճակագրական ծառայության տվյալները ցույց են տալիս, որ Շոտլանդիայի ութ շրջաններից չորսում, որտեղ համեմատաբար ավելի նոսր են բնակեցված ազգությամբ շոտլանդացիները և կան շատ այլազգիներ, էականորեն ավելի շատ են եղել Մեծ Բրիտանիայի կազմում մնալու կողմնակիցների քվեները (Scotland's Census):

Կարելի է քննարկել նաև 2016 թ. «Brexit»-ի հանրաքվեն: Մեծ Բրիտա-

նիայի բնակչության մեծ մասը կողմ արտահայտվեց ԵՄ-ի կազմից դուրս գալուն: Ուսումնասիրելով պաշտոնական քվեարկության արդյունքները՝ պարզեցինք, որ այն 10 շրջանները, որոնցում գրանցված արդյունքները (բնակչության 70-80 % կողմ են արտահայտվել ԵՄ կազմում մնալու օգտին) էականորեն տարբերվում են ընդհանուր գրանցված արդյունքներից (The electoral Commission, EU referendum results): Բնակչության մեծամասնությունը կազմում են այն քաղաքացիները, որոնք չեն ծնվել Մեծ Բրիտանիայում, այլ տարբեր ժամանակներում գաղթել են այնտեղ (քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների 51,9 % կողմ են քվեարկել ԵՄ-ի կազմից դուրս գալուն):

Մեր կարծիքով, ԵՄ-ում բազմամշակութային մոդելի ճգնաժամը հիմնականում պայմանավորված է մի շարք գործոններով: Դրանք են.

- Եվրոպական ընդհանուր ինքնության գաղափարը դեռևս խորթ է մնում ԵՄ-ի բնակչության մի մասի համար: Հենց դա է վկայում այն, որ այնտեղ գնալով ակտիվանում են անջատողական դրսևորումները, ինչպես միության անդամակցությունից հրաժարվելու դրսևորմամբ, այնպես էլ անդամ պետությունների կազմում առանձին էթնիկական խմբերի անջատողական ձգտումներով,
- ԵՄ-ն ի սկզբանե բազմամշակութայնության քաղաքականության հիմքում դրեց միայն ներգաղթյալների հիմնախնդիրները, և դա չօգտագործվեց որպես անջատողական դրսևորումների զսպման գործիք,
- ԵՄ-ում ներգաղթյալների հոսքի ավելացմամբ հյուրընկալ պետությունների կառավարությունները սկսեցին մեծացնել ինտեգրային ծրագրերի ֆինանսավորումը՝ կրճատելով մի շարք սոցիալական ապահովության ծրագրեր,
- իսլամադավան ներգաղթյալների կողմից կազմակերպված ահաբեկչական գործողությունները և նպաստեցին, որ եվրոպական հանրության մի մասը բացասաբար տրամադրվի այլ էթնիկական, կրոնական, մշակութային հանրույթների նկատմամբ:

Ամփոփելով նշենք, որ ի տարբերություն ներգաղթյալների նկատմամբ իրականացվող բազմամշակութայնության քաղաքականությունից, առանձին ազգային ինքնավարությունների կամ ենթամիավորումների նկատմամբ իրականացվող բազմամշակութայնության քաղաքականությունը միտված է տվյալ պետության տարածքային ամբողջականության պահպանմանը: Բազմամշակութայնության քաղաքականության իրականացման պայմաններում ազգային ինքնավարությունների մոտ ոչ թե ամբողջությամբ վերանում է ծայրահեղական ձգտումները և անջատվելու ցանկությունը, այլ ուղղակի կարող է կանխվել դրա ակտիվացումը: Եվ եթե ԵՄ-ը չվերաիմաստավորի այդ քաղաքականությունը, ապա այնտեղ տեղի կունենա քաղաքացիական համերաշխության թուլացում, ինչպես նաև էթնիկական, մշակութային հողի վրա կարող են նկատվել սոցիալական բախումների աճման միտումներ, ինչը ԵՄ-ին՝ արտաքին մարտահրավերների և սպառնալիքների առումով կդարձնի ավելի խոցելի:

Եզրակացություն

ԵՄ-ի բազմամշակութայնության քաղաքականության ճգնաժամով պայմանավորված, էականորեն ակտիվացան անդամ-պետությունների առանձին երկրամասերի անջատողական ձգտումները: Ի տարբերություն բազմամշակութայնության կանադական օրինակից (մոդելից), որն ուղղված էր Քվեբեկում բնակվող ֆրանսիախոս ազգային փոքրամասնության անջատողական միտումների կանխմանը, բազմամշակութայնության քաղաքականության եվրոպական մոդելն առավել շատ հիմնված էր ներգաղթյալների ինտեգրման հիմնախնդիրների վրա, և ազգային փոքրամասնությունների մշակութային առանձնահատկություններն համակարգված չեն դիտարկում: Այդ պայմաններում սրվում են ազգայնական տրամադրությունները, որը նպաստում է ԵՄ-ի միասնականության խաթարմանը: Իսկ ինչ վերաբերում է ներգաղթյալներին, ապա դեպքային ուսումնասիրությունները ցույց տվեցին, որ առանձին երկրամասերի անջատողական գործընթացներում նրանք առավել շատ կենտրոնամետ դիրքորոշում ունեն:

Օգտագործված գրականության ցանկ

- Веретевская, А. (2018). *Мультикультурализм, которого не было: анализ европейских практик политической интеграции этнокультурных меньшинств*, МГИМО-Университет, М.
- Левикова, С. (2014). *Мультикультурализм как социальная проблема, или чем отличается мультикультурализм от поликультурности* // Известия Волгоградского государственного педагогического университета, М.: том 88, номер 3.
- Сударкина, Х. (2012). *Мультикультурализм: глобальные вызовы и локальные ответы*, Вестник Майкопского государственного технологического университета, Майкоп, Выпуск 2.
- Cambridge Dictionary*, Segregation, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/segregation> (17.03.2020).
- Dembek, M. (2019). *Multiculturalism – A Tool Against Separatist Movements*. Adam Mickiewicz University in Poznań, https://www.researchgate.net/publication/333402789_Multiculturalism_-_A_Tool_Against_Separatist_Movements (19.02.2020).
- Haslam, N. (2017). *Cultures fuse and connect, so we should embrace polyculturalism*. The conversation <https://theconversation.com/cultures-fuse-and-connect-so-we-should-embrace-polyculturalism-78876> (17.03.2020).
- Heins, V. (2016). *Recognition, Multiculturalism and the Allure of Separatism*. Patrick Hayden and Kate Schick, eds., *Recognition and Global Politics: Critical Encounters between State and World*, Manchester University Press, Manchester. <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110810105436897> (09.05.2020).
- Iverson, D. (2016). *The Asghnate Research Companion to Multiculturalism*. Routledge, New

York.

- Kirabaev, N.(2002). *Cultural identity, pluralism and globalization in contemporary philosophical discourse: reports and speeches*. The 5th Int. phil. Symposium, “Dialogue of Civilizations: East – West”, Moscow.
- Kymlicka, W. (2010). *The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies*. International Social Science Journal, Blackwell Publishing Ltd., Oxford.
- Oxford dictionaries*, Multiculturalism, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110810105436897>, (09.05.2020)
- Scotland’s Census*, <https://www.scotlandscensus.gov.uk> (11.07.2020).
- The electoral Commission, Eu referendum results*, <https://www.electoralcommission.org.uk/who-we-are-and-what-we-do/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/results-and-turnout-eu-referendum> (11.07.2020).
- United States Bureau of the Census. Celebrating our nation’s diversity: a teaching supplement for grades K–12*. U.S. Dept. of Commerce, Economics and Statistics Administration, Bureau of the Census, 1995. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED385634.pdf> (27.11.2020).

References

- Veretevskaya, A. (2018). *Mul’tikul’turalizm, kotorogo ne bylo: analiz evropeyskikh praktik politicheskoy integratsii etnokul’turnykh men’shinstv* [Multiculturalism, which did not exist. Analysis of the European practice of political integration of ethnocultural minorities], MGIMO–Universitet, M. (In Rus.)
- Levikova, S. (2014). *Mul’tikul’turalizm kak sotsial’naya problema, ili Chem otlichaetsya mul’tikul’turalizm ot polikul’turnosti* [Multiculturalism as a social problem, or how does multiculturalism differ from multiculturalism], *Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta*, M., tom 88, nomer 3. (In Rus.)
- Sudarkina, Kh. (2012). *Mul’tikul’turalizm: global’nye vyzovy i lokal’nye otvety* [Multiculturalism: Global Challenges and Local Responses], *Vestnik Maykopskogo gosudarstvennogo tekhnologicheskogo universiteta*, Maykop, Vypusk 2. (In Rus.)
- Cambridge Dictionary*, Segregation, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/segregation> (17.03.2020) (In Eng.)
- Dembek, M. (2019). *Multiculturalism – A Tool Against Separatist Movements*. Adam Mickiewicz University in Poznań https://www.researchgate.net/publication/333402789_Multiculturalism_-_A_Tool_Against_Separatist_Movements (19.02.2020). (In Eng.)
- Haslam, N. (2017). *Cultures fuse and connect, so we should embrace polyculturalism*. The conversation. <https://theconversation.com/cultures-fuse-and-connect-so-we-should-embrace-polyculturalism-78876> (17.03.2020). (In Eng.)
- Heins, V. (2016). *Recognition, Multiculturalism and the Allure of Separatism*, Patrick Hayden and Kate Schick, eds., *Recognition and Global Politics: Critical Encounters between State and World*, Manchester University Press, Manchester. <https://www>.

- oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110810105436897 (09.05.2020). (In Eng.)
- Iverson, D. (2016). *The Asghnate Research Companion to Multiculturalism*. Routledge, New York. (In Eng.)
- Kirabaev, N.(2002). *Cultural identity, pluralism and globalization in contemporary philosophical discourse: reports and speeches*. The 5th Int. phil. Symposium, “Dialogue of Civilizations: East – West”, Moscow. (In Eng.)
- Kymlicka, W. (2010). *The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies*. International Social Science Journal, Blackwell Publishing Ltd., Oxford. (In Eng.)
- Oxford dictionaries*, Multiculturalism, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110810105436897>, (09.05.2020) (In Eng.)
- Scotland’s Census*, <https://www.scotlandscensus.gov.uk> (11.07.2020) (In Eng.)
- The electoral Commission, EU referendum results, <https://www.electoralcommission.org.uk/who-we-are-and-what-we-do/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/results-and-turnout-eu-referendum> (11.07.2020) (In Eng.)
- United States Bureau of the Census*. Celebrating our nation’s diversity: a teaching supplement for grades K–12. U.S. Dept. of Commerce, Economics and Statistics Administration, Bureau of the Census, 1995. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED385634.pdf> (27.11.2020) (In Eng.)

РАФИК АВЕТИСЯН

Старший научный аналитик центра региональных стратегических исследований Национального оборонно-исследовательского университета Министерства обороны Республики Армения, аспирант кафедры политического управления и публичной политики Академии государственного управления Республики Армения
Эл. адрес: ravetisyan94@gmail.com

ПРОБЛЕМЫ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЙ ПОЛИТИКИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В КОНТЕКСТЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕПАРАТИСТСКИХ ДВИЖЕНИЙ

Учитывая рост националистических тенденций в ЕС, трансформацию европейских наций-государств, увеличивающийся приток иммигрантов, социально-экономические проблемы, возникла необходимость выявить влияние мультикультурной политики ЕС на группы с различными культурными нормами и обычаями. Многоуровневость темы предоставит возможность сформировать более полное представление о преодолении сепаратистских кризисов. В статье была рассмотрена связь между сепаратистскими требованиями субъектов, представителей различных культурных норм и обычаев и мультикультурной политикой, проводимой государствами в качестве стратегического инструмента для эквивалентного ответа на сепаратистские вызовы,

восстановления гражданской солидарности и предотвращения роста социальных столкновений.

Ключевые слова: сепаратистские движения, мультикультурализм, Европейский Союз, автономия, этнокультурные группы, иммигранты, культурное разнообразие.

RAFIK AVETISYAN

*Senior Research Fellow at the Center for Strategic Regional Analyses, National Defense Research University, Ministry of Defense of the Republic of Armenia, Ph.D. Student at the Political Governance and Public Policy at the Public Administration Academy of the Republic of Armenia
Email: ravetisyan94@gmail.com*

MULTICULTURAL POLICY ISSUES IN THE CONTEXT OF ACTIVITY OF THE EUROPEAN UNION SEPARATIVE MOVEMENTS

Considering the nationalist tendencies in the EU, the transformation of European nation-states, the increasing influx of immigrants, the socio-economic issues, it is necessary to identify the impact of the EU's multicultural policies on groups with different cultural norms and customs. The multilayered nature of the topic will provide a more comprehensive view of the issues of overcoming separatist crises. The article identifies the link between separatist demands of subdivisions with different cultural norms, and multicultural policies pursued by the state as a strategic tool for responding adequately to separatist challenges, restoring civic solidarity, and preventing the growth of social conflicts.

Key words: separatist movements, multiculturalism, European Union, autonomy, ethnocultural groups, immigrants, cultural diversity.

Հոդվածը խմբագրություն է ներկայացվել՝ 2021թ. մարտի 17-ին:

Հոդվածը հանձնվել է գրախոսման՝ 2021թ. ապրիլի 2-ին:

Հոդվածն ընդունվել է տպագրության՝ 2021թ. մայիսի 3-ին: